

۱۰۸۸۱

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان

بررسی زبان شناختی ساختار گروه فعلی در زبان اشاره فارسی

توسط

الهام مهباری فر

استاد راهنما:

دکتر مرتضی یمینی

۱۳۸۶ / ۱۷ / ۲۵

شهریورماه ۱۳۸۶

۱۰ ۴۵۱۱

به نام خدا

بررسی زبان‌شناختی ساختار گروه فعلی در زبان اشاره‌ی فارسی

به وسیله‌ی:

الهام مهیاری‌فر

پایان‌نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

عالی

ارزیابی شده توسط کمیته پایان‌نامه با درجه:

دکتر مرتضی یمینی، استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی (رئیس کمیته)

دکتر فیروز صدیقی، استاد بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی

دکتر عبدالمهدی ریاضی، دانشیار بخش زبان‌های خارجی و زبانشناسی

شهریور ۱۳۸۶

تقدیم به:

دستان یاریگر پدرم

و

قلب بی آرایش مادرم

سپاسگزاری

سپاس بی‌کران پروردگاری را که به من توفیق داد تا باری دیگر مرحله‌ای از زندگیم را با موفقیت به پایان برسانم. اینک که این پژوهش به ثمر رسیده است بر خود لازم می‌دانم تا از زحمات بی‌دریغ و راهنمایی‌های ارزنده استاد ارجمندم جناب آقای دکتر مرتضی یمینی که از آغاز این رساله تا پایان آن همچون چراغی روشنگر راه من بودند نهایت تشکر را بنمایم. همچنین از استادان گرامی جناب آقای دکتر فیروز صدیقی و دکتر عبدالمهدی ریاضی که با نکات ارزنده خود به ویژه در زمینه اصول تدوین و نگارش رساله مرا یاری رساندند نیز نهایت تشکر را دارم. نیز از دوست گرامی جناب آقای خلوصی که نقش ویژه‌ای در زمینه اجرای اشارات پژوهش داشته و با تلاش خود مرا در به انجام رسانیدن این رساله کمک نمودند سپاسگزاری وافر می‌نمایم.

در پایان از زحمات کلیه کسانی که از گذشته تا کنون مرا در راه کسب علم و دانش یاری رسانیده‌اند به ویژه معلمان دیروز و خانواده عزیزم که مشوق و یاریگر اصلی من در مقاطع تحصیلی مختلف بوده‌اند و نیز کلیه دوستان عزیزم سپاس بی‌شائبه دارم.

چکیده

بررسی زبانشناختی ساختار گروه فعلی در زبان اشاره‌ی فارسی

بوسیله‌ی:

الهام مهبیاری فر

امروزه زبان‌های اشاره به عنوان وسیله‌ای جهت ارتباط میان افراد ناشنوا مورد توجه زبان شناسان می‌باشد. در این میان زبان اشاره‌ی فارسی که یکی از زبان‌های اصیل و قدیمی به شمار می‌آید، کمتر مورد توجه واقع شده است و مطالعه زبانشناختی چندانی روی آن انجام نشده است. به همین دلیل، این تحقیق، نخستین قدم در بررسی زبانشناختی ساختار گروه فعلی در زبان اشاره‌ی فارسی به حساب می‌آید.

در این تحقیق ضمن معرفی زبان‌های اشاره، در مورد زبان اشاره‌ی فارسی توضیحاتی ارائه شده است و مباحثی چون الفبای دستی و شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود میان زبان‌های اشاره و گفتاری مطرح شده است. در مطالعه‌ی حاضر به منظور معرفی ساختار گروه فعلی در زبان اشاره‌ی فارسی موضوعاتی چون ساختمان مصدر، افعال معلوم و مجهول، افعال یک متممی و دو متممی، پیشوندهای فعلی، افعال مرکب، زمان فعل و کلیه‌ی مواردی که مربوط به مبحث فعل می‌شود مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. از نمودار درختی (طبق نظریه‌ی ایکس خط تیره) و مشخصات زیرمقوله‌ای جهت تشخیص ترتیب متمم‌های فعلی در این زبان استفاده شده و هر جا که لازم بوده است نقش عوامل غیرزبانی همچون حرکت سر، چشم، ابرو و غیره در ساخت اشارات مطرح گردیده است. در واقع با توصیف علمی و زبان‌شناختی زبان اشاره‌ی فارسی کار معلمین جهت تدریس این زبان به ناشنوایان آسان‌تر شده و در یادگیری آن توسط خود ناشنوایان هم مؤثر است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اوّل: کلیات
۲	۰-۱- مقدمه
۲	۱-۱- زبان
۳	۲-۱- زبان‌های اشاره
۵	۳-۱- زبان اشاره‌ی فارسی
۶	۴-۱- الفبای دستی
۷	۵-۱- زبان‌های اشاره و گفتاری
۷	۱-۵-۱- شباهت‌ها
۹	۲-۵-۱- تفاوت‌ها
۱۰	۶-۱- بیان مسأله
۱۱	۷-۱- چارچوب نظری تحقیق
۱۲	۸-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۲	۱-۸-۱- اهمیت نظری تحقیق
۱۳	۲-۸-۱- اهمیت کاربردی تحقیق
۱۳	۹-۱- هدف تحقیق
۱۴	فصل دوّم: مروری بر تحقیقات پیشین
۱۵	۰-۲- مقدمه
۱۵	۱-۲- مطالعات و تحقیقات داخلی
۱۶	۲-۲- مطالعات و تحقیقات خارجی
۲۵	فصل سوّم: روش تحقیق

۲۶ ۳-۰-۰ مقدمه
۲۶ ۳-۱-۱ داده‌های تحقیق
۲۷ ۳-۲-۲ نحوه‌ی جمع‌آوری و بررسی داده‌ها
۲۸ فصل چهارم: یافته‌ها
۲۹ ۴-۰-۰ مقدمه
۲۹ ۴-۱-۱ تعریف فعل
۳۰ ۴-۲-۲ مصدر
۳۴ ۴-۳-۳ مصدر جعلی
۳۶ ۴-۴-۴ اسم مفعول
۳۷ ۴-۵-۵ وندهای تصریفی
۳۷ ۴-۵-۱-۱ وند وجه
۳۷ ۴-۵-۱-۱-۱ پیشوند می
۴۲ ۴-۵-۱-۲-۱ پیشوند ب
۴۴ ۴-۵-۲-۲ وند نفی
۴۷ ۴-۵-۳-۳ وندهای شخصی
۵۷ ۴-۵-۴-۴ وند سببی
۵۹ ۴-۶-۱ انواع فعل از نظر زمان
۵۹ ۴-۶-۱-۱ فعل امر
۶۲ ۴-۶-۲-۲ حال اخباری
۶۴ ۴-۶-۳-۳ حال التزامی
۶۷ ۴-۶-۴-۴ مضارع ملموس
۷۰ ۴-۶-۵-۵ آینده
۷۳ ۴-۶-۶-۶ گذشته‌ی ساده
۷۶ ۴-۶-۷-۷ گذشته‌ی استمراری
۷۹ ۴-۶-۸-۸ گذشته‌ی نقلی
۸۱ ۴-۶-۹-۹ گذشته‌ی دور
۸۴ ۴-۶-۱۰-۱۰ گذشته‌ی دورتر

۸۷ ۴-۶-۱۱- گذشته‌ی التزامی
۹۰ ۴-۶-۱۲- گذشته‌ی ملموس
۹۲ ۴-۷-۷- فعل از نظر جهت
۹۲ ۴-۷-۱- فعل معلوم
۹۵ ۴-۷-۲- فعل مجهول
۹۸ ۴-۸-۸- فعل از نظر لازم و متعدی
۹۸ ۴-۸-۱- فعل لازم
۹۹ ۴-۸-۲- فعل متعدی
۱۰۱ ۴-۹-۹- فعل‌های غیرشخصی
۱۰۱ ۴-۹-۱- فعل بایستن
۱۰۵ ۴-۹-۲- فعل توانستن
۱۰۸ ۴-۹-۳- فعل شدن
۱۱۱ ۴-۱۰-۱۰- وجه فعل
۱۱۱ ۴-۱۰-۱- وجه اخباری
۱۱۵ ۴-۱۰-۲- وجه التزامی
۱۱۶ ۴-۱۰-۳- وجه امری
۱۱۸ ۴-۱۱-۱۱- فعل وصفی
۱۲۴ ۴-۱۲-۱۲- فعل‌های لحظه‌ای و تداومی
۱۲۴ ۴-۱۲-۱- فعل لحظه‌ای
۱۲۷ ۴-۱۲-۲- فعل تداومی
۱۲۹ ۴-۱۳-۱۳- فعل مرکب
۱۳۲ ۴-۱۴-۱۴- عبارت فعلی
۱۳۵ فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهاد
۱۳۶ ۵-۰-۰- مقدمه
۱۳۶ ۵-۱-۱- ساختمان گروه فعلی در زبان اشاره‌ی فارسی به چه صورت است؟
۱۳۶ ۵-۱-۱-۱- مصدر
۱۳۶ ۵-۱-۲- مصدر جعلی

۱۳۶ ۳-۱-۵- پیشوند می
۱۳۷ ۴-۱-۵- پیشوند ب
۱۳۷ ۵-۱-۵- وند نفی
۱۳۷ ۶-۱-۵- وندهای شخصی
۱۳۷ ۷-۱-۵- وند سببی
۱۳۷ ۸-۱-۵- فعل امر
۱۳۷ ۹-۱-۵- حال اخباری
۱۳۸ ۱۰-۱-۵- حال التزامی
۱۳۸ ۱۱-۱-۵- مضارع ملموس
۱۳۸ ۱۲-۱-۵- آینده
۱۳۸ ۱۳-۱-۵- گذشته‌ی ساده
۱۳۸ ۱۴-۱-۵- گذشته‌ی استمراری
۱۳۹ ۱۵-۱-۵- گذشته‌ی نقلی
۱۳۹ ۱۶-۱-۵- گذشته‌ی دور
۱۳۹ ۱۷-۱-۵- گذشته‌ی دورتر
۱۳۹ ۱۸-۱-۵- گذشته‌ی التزامی
۱۳۹ ۱۹-۱-۵- گذشته‌ی ملموس
۱۳۹ ۲۰-۱-۵- فعل معلوم
۱۳۹ ۲۱-۱-۵- فعل مجهول
۱۴۰ ۲۲-۱-۵- فعل یک متممی
۱۴۰ ۲۳-۱-۵- فعل دو متممی
۱۴۰ ۲۴-۱-۵- فعل‌های غیر شخصی
۱۴۰ ۱-۲۴-۱-۵- فعل بایستن
۱۴۰ ۲-۲۴-۱-۵- فعل توانستن
۱۴۰ ۳-۲۴-۱-۵- فعل شدن
۱۴۰ ۲۵-۱-۵- وجه فعل
۱۴۰ ۱-۲۵-۱-۵- وجه اخباری

عنوان

صفحه

۱۴۱ وجه التزامی ۱-۲۵-۲- وجه التزامی
۱۴۱ وجه امری ۱-۲۵-۳- وجه امری
۱۴۱ فعل وصفی ۱-۲۶-۲۶- فعل وصفی
۱۴۱ فعل لحظه‌ای ۱-۲۷-۲۷- فعل لحظه‌ای
۱۴۱ فعل تداومی ۱-۲۸-۲۸- فعل تداومی
۱۴۱ فعل مرکب ۱-۲۹-۲۹- فعل مرکب
۱۴۱ عبارت فعلی ۱-۳۰-۳۰- عبارت فعلی
	۲-۵- تأثیر عواملی مانند حالت صورت، چشمها، ابروان، حرکات سر و... در ساخت
۱۴۲ انواع گوناگون گروه فعلی چگونه است؟
۱۴۲ ۳-۵- ترتیب توالی متمم‌های فعل در زبان اشاره‌ی فارسی به چه صورت است؟
۱۴۲ ۴-۵- پیشنهادها
۱۴۳ منابع و مآخذ
۱۴۳ ۱- منابع داخلی
۱۴۵ ۲- منابع خارجی

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۳۰	جدول ۴-۱- صورت‌های فعلی از ریشه‌ی گذشته
۳۰	جدول ۴-۲- صورت‌های فعلی از ریشه‌ی غیرگذشته

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۱۲	شکل ۳-۱- ساخت کلی گروه فعلی و نظم سه ژرفای آن بر اساس نظریه‌ی ایکس خط تیره
۳۰	شکل ۴-۱- گفتن
۳۱	شکل ۴-۲- خواندن
۳۱	شکل ۴-۳- پوشیدن
۳۳	شکل ۴-۴- گفتن
۳۴	شکل ۴-۵- شکستن
۳۵	شکل ۴-۶- جنگیدن
۳۶	شکل ۴-۷- رقصیدن
۳۷	شکل ۴-۸- باریده
۳۷	شکل ۴-۹- باریدن
۳۸	شکل ۴-۱۰- می
۳۹	شکل ۴-۱۱- زندگی می‌کند
۴۱	شکل ۴-۱۲- بازی می‌کنم
۴۲	شکل ۴-۱۳- بنویس
۴۲	شکل ۴-۱۴- نوشتن
۴۴	شکل ۴-۱۵- بروید
۴۴	شکل ۴-۱۶- رفتن
۴۴	شکل ۴-۱۷- نفی
۴۶	شکل ۴-۱۸- ترک نکند
۴۷	شکل ۴-۱۹- نمی‌دهم

عنوان

صفحه

۴۸ شکل ۴-۲۰- اول شخص مفرد
۴۸ شکل ۴-۲۱- دوم شخص مفرد
۴۸ شکل ۴-۲۲- اول شخص جمع
۴۹ شکل ۴-۲۳- دوم شخص جمع
۴۹ شکل ۴-۲۴- سوم شخص جمع
۵۰ شکل ۴-۲۵- رفتم
۵۱ شکل ۴-۲۶- می خواهی
۵۲ شکل ۴-۲۷- خورد
۵۴ شکل ۴-۲۸- فکر می کردیم
۵۴ شکل ۴-۲۹- رفته اید
۵۶ شکل ۴-۳۰- معذرت خواهی کنید
۵۷ شکل ۴-۳۱- جمع شده بودند
۵۸ شکل ۴-۳۲- خورانید
۵۸ شکل ۴-۳۳- خوردن
۵۹ شکل ۴-۳۴- پوشاند
۵۹ شکل ۴-۳۵- پوشیدن
۶۰ شکل ۴-۳۶- برو
۶۱ شکل ۴-۳۷- بیاورید
۶۱ شکل ۴-۳۸- آوردن
۶۳ شکل ۴-۳۹- می روم
۶۴ شکل ۴-۴۰- می خورند
۶۶ شکل ۴-۴۱- بیاورم
۶۷ شکل ۴-۴۲- برسیم
۶۹ شکل ۴-۴۳- می روم
۷۰ شکل ۴-۴۴- می روند
۷۱ شکل ۴-۴۵- زمان آینده
۷۲ شکل ۴-۴۶- خواهد شد

عنوان

صفحه

۷۳ شکل ۴-۴۷- خواهم رفت
۷۴ شکل ۴-۴۸- زمان گذشته
۷۵ شکل ۴-۴۹- کاشتیم
۷۶ شکل ۴-۵۰- آورد
۷۷ شکل ۴-۵۱- می رفتیم
۷۸ شکل ۴-۵۲- می دیدم
۸۰ شکل ۴-۵۳- سرما زده اند
۸۱ شکل ۴-۵۴- داشته ایم
۸۱ شکل ۴-۵۵- بود
۸۲ شکل ۴-۵۶- بود
۸۳ شکل ۴-۵۷- بار زده بودند
۸۳ شکل ۴-۵۸- ترک کرده بودید
۸۶ شکل ۴-۵۹- اخراج شده بوده ای
۸۷ شکل ۴-۶۰- باشیدن
۸۹ شکل ۴-۶۱- بیرون رفته باشم
۹۰ شکل ۴-۶۲- رفته باشند
۹۱ شکل ۴-۶۳- غذا می خوردند
۹۳ شکل ۴-۶۴- برمی گشت
۹۴ شکل ۴-۶۵- دید
۹۵ شکل ۴-۶۶- برید
۹۶ شکل ۴-۶۷- دیده شد
۹۸ شکل ۴-۶۸- بریده شده است
۹۹ شکل ۴-۶۹- آمد
۱۰۰ شکل ۴-۷۰- آورد
۱۰۲ شکل ۴-۷۱- می بینم
۱۰۴ شکل ۴-۷۲- باید برداشته شده باشد
۱۰۵ شکل ۴-۷۳- بایستی ثروتمند باشد

عنوان

صفحه

۱۰۵ شکل ۴-۷۴- توانستن
۱۰۶ شکل ۴-۷۵- می توان
۱۰۷ شکل ۴-۷۶- باید بتوانی
۱۰۹ شکل ۴-۷۷- می شود
۱۱۰ شکل ۴-۷۸- می شد
۱۱۱ شکل ۴-۷۹- باید بافته بشود
۱۱۲ شکل ۴-۸۰- آمد
۱۱۳ شکل ۴-۸۱- می رود
۱۱۴ شکل ۴-۸۲- خواهد آمد
۱۱۶ شکل ۴-۸۳- آوردن
۱۱۷ شکل ۴-۸۴- برو
۱۱۷ شکل ۴-۸۵- رفتن
۱۱۸ شکل ۴-۸۶- بفرمایید
۱۲۰ شکل ۴-۸۷- برداشته
۱۲۰ شکل ۴-۸۸- برداشتن
۱۲۱ شکل ۴-۸۹- برداشت
۱۲۱ شکل ۴-۹۰- برداشتن
۱۲۲ شکل ۴-۹۱- رفته
۱۲۲ شکل ۴-۹۲- رفتن
۱۲۳ شکل ۴-۹۳- رفته
۱۲۳ شکل ۴-۹۴- رفتن
۱۲۴ شکل ۴-۹۵- رفته
۱۲۴ شکل ۴-۹۶- رفتن
۱۲۶ شکل ۴-۹۷- از دستم افتاد
۱۲۷ شکل ۴-۹۸- باور نمی کنم
۱۲۸ شکل ۴-۹۹- بافت
۱۲۹ شکل ۴-۱۰۰- گرم است

عنوان

صفحه

۱۳۰ شکل ۴-۱۰۱- پرداخت کردم
۱۳۲ شکل ۴-۱۰۲- گول زد
۱۳۳ شکل ۴-۱۰۳- دوستت ندارم
۱۳۴ شکل ۴-۱۰۴- برپا کردیم

فصل اول

کلیات

کلیات

۱-۱- مقدمه

در این فصل، پس از ارائه‌ی پاره‌ای توضیحات راجع به زبان‌های اشاره، به معرفی زبان اشاره‌ی فارسی خواهیم پرداخت و شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود میان زبان اشاره و زبان گفتاری را ذکر خواهیم کرد. همچنین مواردی چون موضوع تحقیق، اهمیت تحقیق و هدف تحقیق از مسائلی است که در این گفتار مطرح خواهد شد.

۱-۱-۱- زبان

زبان وسیله‌ای جهت ارتباط میان افراد بشر است که از مدت‌ها پیش توجه همه را به خود جلب نموده است. زبان پدیده‌ی بسیار پیچیده‌ای است که مطالعه‌ی آن را نمی‌توان به یک قلمرو علمی خاص محدود کرد. به همین دلیل هر کس از دیدگاهی به آن نگریسته و به نتایج مهمی دست یافته است. اکمیجین و همکاران^۱ (۱۹۹۷: ۶) در تعریف زبان می‌گویند: "زبان سیستم ارتباطی است که در همه‌ی سطوح آن نظم و قانون وجود دارد." باطنی (۱۳۸۰: ۶) می‌گوید: "زبان نوعی رفتار انسانی است که دارای طرح است؛ این طرحها و الگوها بین امواج انرژی که از گوینده ساطع می‌شود از یک طرف و وقایع جهان بیرون از طرف دیگر رابطه برقرار می‌کند." بهادری (۱۳۷۵: ۱) هم می‌گوید: "زبان وسیله‌ای است قراردادی جهت ایجاد ارتباط با دیگران و هر قوم و ملتی بنا بر وضع خاص فرهنگی-اجتماعی خویش دارای زبان ویژه‌ای است که فهمش برای سایر اقوام میسر نیست مگر با آموختن آن."

^۱ Akmajian, Demers. Farmer & Harnish

اما ریچاردز، پلات و پلات^۲ (۱۹۹۲: ۱۹۶) در تعریف زبان می گویند: "زبان سیستم ارتباط بشری است که از ترکیب ساختارمند صداها برای تشکیل واحدهای بزرگتر مانند تکواژ، کلمه، جمله و بیان (utterance) تشکیل شده است." وحیدیان کامیار و عمرانی (۱۳۸۲: ۲) معتقدند: "زبان وسیله‌ی برقراری ارتباط یعنی تفهیم و تفاهم میان انسان‌هاست؛ وسیله‌ای آوایی که قابلیت تجزیه‌ی دوگانه داشته باشد." در تجزیه‌ی نخست مفاهیم به واحدهایی آوایی تجزیه می‌شوند که صورت آوایی و معنا دارند. این واحدها را تکواژ می‌نامند. در تجزیه‌ی دوم هم هر یک از واحدهای تجزیه‌ی اول، به واحدهایی کوچکتر تجزیه می‌شوند که فقط صورت آوایی دارند اما معنا ندارند. کریستال^۳ (۱۹۹۱) هم در تعریف زبان می‌گوید که معانی متفاوتی از استفاده‌ی روزمره‌ی این واژه بدست می‌آید که زبان‌شناسی با دقت، سعی در تمایز آنها دارد. یکی از این کاربردها همان عمل عینی است که شامل گفتار یا نوشتار یا اشاره کردن سر در یک موقعیت خاص می‌باشد.

۱-۲- زبان‌های اشاره

بعضی از زبان‌شناسان زبان را دستگاه نظام‌یافته‌ای از علائم صوتی می‌دانند که جهت ارتباط متقابل تمامی افراد محیط است و در این نظام تمامی نشانه‌ها و عناصر زبان بر پایه‌ی قواعد و قوانین خاص قرار گرفته است. پس در بررسی‌هایی که راجع به زبان صورت گرفته، تأکید بیشتر بر روی زبان‌های گفتاری و استفاده از علائم صوتی بوده ولی همان‌طور که می‌دانیم، پیام‌های گفتاری تنها عوامل برقراری ارتباط در جوامع بشری نیستند. بسیاری از ناشنویان و حتی افراد شنوا هم جهت برقراری ارتباط با یکدیگر از زبان اشاره استفاده می‌کنند.

زبان‌های اشاره زمانی به وجود آمدند که افراد ناشنوا خواستند با یکدیگر ارتباط برقرار کنند یعنی؛ می‌توانیم بگوییم که قدمت این زبان‌ها به اندازه‌ی ارتباط بشر است (مورگان و ول، مقدمه: ۲۰۰۲).^۴ آرمسترانگ و همکاران^۵ (۱۹۹۴) معتقدند که در طول میلیون‌ها سال زبان‌های اشاره تغییر کرده‌اند و یا از بین رفته‌اند و زبان‌های اشاره‌ی جدیدی جایگزین آنها شده است. اکثر زبان‌شناسان، زبان اشاره را سیستم ارتباطی بشر می‌دانند که عناصر تشکیل دهنده‌ی آن شباهت زیادی با عناصر زبان گفتاری دارد، با این تفاوت که این عناصر به جای اصوات، اشاره‌ها هستند.

^۲ Richarads, platt & platt

^۳ Crystal

^۴ Morgan & Woll

^۵ Armstrong, Stokoe & Wilcox